

העשרת הוראת העברית ותרבותה בעזרת טכנולוגיית

מחשב

לבנה פולת

הלומדות שיצרתי נועדו בעיקר להעשרה תרבותית, להכרת ההיסטוריה הצינית והחיים הפוליטיים בארץ. רוב הסטודנטים אישרו שהלומדות עזרו להם בידיעת השפה, ובעיקר להבין טוב יותר את ישראל.

המחשב בחינוך ובהוראה - פחדים ותקוות

לפני כעשר שנים נפתח לפני צוהר אל עולם הטכנולוגיה, שהיה סגור בפני מחמת חשש משימוש במחשב. כיום יחסי אל המחשב הוא תערובת של אהבה ותסכול, אך לא פחד. האהבה למחשבים באה בעיקר בזכות גילוי האפשרויות הבלתי נדלות של הבאת חומר, בכל פורמט כמעט, אל כל אתר בעולם. אפשרויות אלה הופכות את הטכנולוגיה הזאת למפתה וללא תחליפים. התסכול, לעומת זאת, הוא פרי חשש מתלות במחשב ומהסיכונים של טרור טכנולוגי והשלכותיהם. סיבות נוספות, שאפרט להלן, גורמות לא רק לתסכול אלא גם לבזבז זמן ומקורות כספיים ובעיקר לדחיית סיום פרויקטים ולדחיית יוזמה לפרויקטים חדשים.

לא אחת אני מבכה את העובדה שפחות ופחות ספרים נקראים, אולי בגין השימוש הרב מדי בטכנולוגיה. אך מתנחמת בכך שיותר ויותר סטודנטים וקוראים נהנים מנגישות רבה לחומר שלא הכירו קודם לכן, ומרחיבים את הידע שלהם בעזרת טכנולוגיה בכלל ואינטרנט בפרט. מובן שאיני מתעלמת מהאפשרויות השליליות הקיימות ברשת, אך לא כאן המקום לדון בהן.

ההבנה שבעולם האקדמי, בהווה ובעתיד, אין כמעט אפשרות להישרד בלי שימוש במחשב מחייבת אותנו לאזור כוח, אומץ, ולהקציב זמן להכרת השימוש במחשב, ובפרט ליצור לומדות ידידותיות לטובת הסטודנטים ומשתמשים אחרים. להערכתי, כבר בהווה ועוד יותר בעתיד, חומרים חינוכיים וספרי לימוד יהיו יותר בפורמט אלקטרוני, על כל התוצאות, החיוביות והשליליות, הכרוכות בכך.

לבנה פולת היא מרצה ראשית לשפות וללימודים בינלאומיים בטריניטי קולג', הרטפורד, קוניטיקט.

יצירת לומדות: הקשיים שבדרך

בעשור האחרון יצרתי ארבע עשרה לומדות הקשורות לנושאי תרבות ישראל כחומר העשרה להוראת העברית מחוץ לכיתה.

המטרות העיקריות שעמדו לנגד עיני היו:

1. חשיפת הסטודנטים לתרבות ולהיסטוריה הישראלית בעבר והווה
 2. העשרת אוצר המילים
 3. שיפור יכולת ההאזנה לטקסט
 4. שיפור הבנת הנקרא
 5. שיפור הדיבור (בעיקר בלומדות המבוססות על מחזות קצרים - ראו להלן).
- בהמשך אפרט אלו מן המטרות הושגו ואלו הושגו חלקית, וכן כיצד השתמשו הסטודנטים בלומדות. אך עוד קודם לכן אנסה להעלות כמה בעיות שיוצר לומדות נתקל בהן במהלך עבודתו ואפילו טרם יתחיל בהן – בעיות העשויות לגרום לתסכול רב.
- היתרונות הגדולים ביותר של הטכנולוגיה המחשבתית קשורים באפשרות השימוש בחומר חזותי, כגון תמונות וקטעי וידאו, וכן באפשרות השימוש בקול. אך אליה וקוץ בה. הכללים לשימוש הוגן בחומרים של יוצרים אחרים מחייבים - ובצדק - בקשת רשות שימוש מהיוצרים, המפיקים, הוצאות הספרים וכיוצא בזה. לעתים קרובות הרשות לשימוש אכן ניתנת, ועל כך יבורכו בעלי הזכויות הנדיבים.
- מובן שבראש וראשונה יש לתת בגוף הלומדה 'קרדיט' ליוצרים, לכותבים ואם יש צורך – גם להוצאות ספרים. לא אחת הרשות הניתנת מוגבלת מאוד בזמן או במקום השימוש. כלומר, הרשות פגה בתאריך מסוים או ניתנת רק לקולג' מסוים, ובכך נמנעת אפשרות השימוש ללומדים אחרים שאינם קשורים לשרתי הקולג'.
- קושי נוסף הוא שלא אחת יש לחכות חודשים ארוכים מאוד לקבלה או לדחייה של רשות כזאת, וכך לא ניתן לעמוד בלוח הזמנים הקצר הניתן למתן תמיכה טכנולוגית. המלגות הניתנות לפרויקטים כאלה קצובות בזמן, כלומר כדי לקבל את המלגה יש לסיים את פיתוח הלומדה תוך חודשים אחדים. אם הרשות לשימוש מתעכבת, לא תמיד נשאר זמן מספיק לסיום פיתוח הלומדה.
- יתר על כן, לא אחת אין כתובת מוסמכת למתן רשות כזאת. אמנם ישנה אפשרות לשימוש מוגבל מאוד בקטעי וידאו קצרים או בדפים אחדים מתוך ספר. לעתים די בכך להשלמת הלומדה, אך לא אחת אין זה מספק כלל את הצרכים ופוגם ביעילות לימוד החומר.

אפשרות אחרת היא לבחור בחומר שפגה זכות היוצרים שלו - דומני אחרי יובל שנים מתאריך היצירה.

כל אלה קשיים מצד בקשת רשות לשימוש בתכנים.

בעיה אחרת שמתסכלת אותי אף יותר היא שרוב הלומדות שיצרתי בשנים הראשונות נעשו בתוכנות שהתיישנו במשך השנים, ולכן אינן ניתנות לשימוש ואפילו יוצריהן זנחו אותן ואינם נותנים להן תמיכה.

הטכנולוגיה משתנה ומתעדכנת, ותוכנות ישנות מפנות את מקומן לתוכנות חדישות וחכמות יותר. הדבר מחייב את יוצר הלומדה להמשיך ולהתעדכן חדשים לבקרים בתחום המחשוב ולמצוא פתרונות יצירתיים לשם חידוש ועדכון הלומדות. עלי להודות שאתגר זה, על אף הקשים הכרוכים בו, תורם בסופו של דבר לפיתוח האישי ומזכה את הטורח בכך בהערכתה של הקהילה האקדמית שסביבו.

קצת 'היסטוריה' של שימוש במחשב להוראת שפות

בעבר, מיטב התוכנות ליצירת לומדות בהוראת שפה זרה שנינו נוצרו והתפתחו בשימוש במקינטוש ולא ב-P.C. עקב זאת, משתמשי P.C. לא יכלו לפתוח את הלומדות וסטודנטים נאלצו להגיע למעבדה לשונית כדי ליהנות ממגוון התוכנות של הוראת השפות. במוסדות אקדמיים רבים יצרו מעבדות לשוניות שיש להן גם כיום יתרונות רבים, אך גם מגבלות. הלומדים לא אהבו ללכת למעבדות הלשוניות.

המעבדות לא תמיד היו פתוחות, ולא תמיד יכלו להכיל את כל הלומדים, ובעיקר הפכו לכיתות לימוד (כך, מכל מקום, בקולג' שלנו). משימות שניתנו לסטודנטים הפכו לא אחת לבלתי נעימות.

במשך זמן רב חיפשו תוכנות שאפשר יהיה להשתמש בהן בכל 'פלטפורמה', כלומר גם בחלונות של Word וגם במקינטוש. הישועה צמחה דווקא משימוש בתוכנות web שיוצרות דפי אינטרנט. תוכנות אלה דומות מאוד ל-Word והן אפשרו לכל סטודנט שימוש קל בהן מכל אתר בעולם. כך נעשה כל עניין ההוראה מרחוק אפשרי וקל יותר ויותר.

יצירת לומדות בנושאי תרבות ישראל

בין הלומדות הראשונות שיצרתי היו: 'הרצל', 'התקווה', 'סיפורה של ספינת מעפילים' מאת אריה לובה אליאב (על לומדה זו אפרט בהמשך), 'חנה סנש', 'שרה אהרונוסון', 'מגילת העצמאות', ויותר מאוחר 'שיר לשלום', 'הכותל', 'מפות וערים'. (לגבי כמה לומדות שהכנתי פגה רשות היוצרים על חומרי הטקסט, ועל כן הן אינן שימושיות עוד.)

בכל אחת מהן נכתב טקסט בעברית קלה. תמונות, קטעי וידיאו אותנטיים, וכן הארות והערות דקדוקיות ותרגילים ברמות שונות הוכנסו אף הם ללומדה. הקלטת קריאת הטקסים על פסי קול והוספתם לתרגילי האזנה אפשרו לסטודנטים להאזין לטקסט ולפתח את הבנת הנשמע או, לחילופין, לקרוא את הטקסט תוך כדי האזנה.

הארות היסטוריות ותרבותיות ייחודיות, הקשורות לכל אחת מהלומדות, וקישורים לאינטרנט הרחיבו את אפשרויות ההעמקה של כל נושא נלמד והיוו גורם חשוב להשגת המטרה הראשית שהצבתי לעצמי בפרויקטים אלה: העשרת הידע על תרבות השפה הנלמדת, קרי עברית.

שתי לומדות אחרות שיצרתי היו מבוססות על מחזות קצרצרים שכתבתי: אחד בשם 'פטריוט' – על מלחמת המפרץ, והשני בשם 'פוליטיקה' - על הוויכוח בנושאי שלום וביטחון בארץ.

בשני המחזות הקצרים האלה הסטודנטים היו המפיקים והשחקנים. דבר זה לכשעצמו דרש הם את הכרת הנושא ומעורבות רגשית ואינטלקטואלית וכן שימוש בשפה ברמה גבוהה יותר מן השיחה המקובלת בכיתה.

את שני המחזות צילמנו והכנסנו לתוכנת מחשב. תרגילים והערות פוליטיות נוספו ללומדות. הטקסט עצמו הוכנס לגוף הצילום. כמו-כן הוספנו תרגום או עיבוד של מלים קשות, להקלת ההבנה.

קריאה בשני ה'מחזות' פתחה אפשרות של שיחה בכיתה על המצב הביטחוני, על הוויכוח בארץ כיצד יושגו שלום וביטחון, וכמובן בכלל על הפוליטיקה בארץ.

המשימות לסטודנטים היו לכתוב לדמויות במחזה, או מכתבים למערכת עיתון בדיונית. משימות אלה היוו אתגר מעניין לסטודנטים, והם הרגישו התקדמות ביכולות הדיבור שלהם.

לומדה מיוחדת

ברצוני לספר על שתי לומדות שהצלחנו להמיר לתוכנת Web – האחת, כפי שהזכרתי לעיל, עוסקת באירועי האונייה 'אקסודוס' ובפרשת העלאת מעפילים לארץ בזמן המנדט. החומר מבוסס על סיפורו וספרו של אריה לובה אליאב, שבאדיבותו הרבה נתן לי רשות להשתמש בספרו **הספינה אולואה - סיפורה של ספינת מעפילים**. מר אליאב אף סיפק לי מארכיונו אמצעים חזותיים היסטוריים אותנטיים. **הספינה אולואה** הוא סיפור על ספינת המעפילים בפיקודו של לובה הצעיר. הוא מרתק ומעשיר בעובדות היסטוריות וביוגרפיות של תקופת טרום המדינה, תקופה שמעט מאוד סטודנטים וצעירים מכירים. סיפור האהבה של לובה לטניה אשתו, שאותה פגש על ספינת ה'אולואה' כאחת המעפילות, מושך אף הוא את לב הסטודנטים הצעירים.

לומדה זו מתאימה לרמות שונות של לומדי עברית ומאפשרת ללומדים לבחור את דרגת הקושי המתאימה להם וכן את רמת הפעילות וההעמקה שהם מעוניינים בה. לרמה הגבוהה והבינונית נסרקו שני הפרקים הראשונים של הספר **הספינה אולואה** בהוצאת 'גשר', והם הוכנסו לתוכנת Web Page.

לרמות הנמוכות של תלמידי העברית הוספנו חלק מיוחד. כל הסיפור שוכתב על ידי אחת הסטודנטיות ב'אוצר מילים של סטודנטים'. הקלטות קריאת הטקסט המשוכתב ושני הפרקים המקוריים הוכנסו ללומדה, כך שהמשתמש יכול, לפי רצונו וצרכיו, לשמוע את הסיפור תוך כדי קריאה, לקרוא את הסיפור בלי האזנה לקריאה או רק להאזין ולנסות להבין מתוך האזנה. הערות היסטוריות, מפות המאירות את המסע של העלאת למעלה מאלף פליטי שואה לארץ, ותמונות אותנטיות מאותה תקופה אף הם הוכנסו ללומדה.

לובה ורעייתו טניה היו אורחי כבוד בטריניטי קולג'. לובה הרשה לי להקליט את ההרצאות שבהן סיפר לנו את סיפור ה'אולואה' ואירועים נוספים בהסטוריה של הקמת המדינה. קטעי וידאו מהרצאות אלה נכללו אף הם בלומדה זו, בעיקר החלקים שבהם לובה מספר באנגלית את סיפורה של ה'אולואה'. מר אליאב אף נעתר לבקשתי לספר את סיפור ה'אולואה' בעברית, כך שלמשתמשים בלומדה יש אפשרות להאזין ולראות את לובה מספר את הסיפור בעברית או באנגלית.

יתרונותיה של לומדה זו: הלומד יכול להשתמש בה מביתו ובזמנו החופשי. היא אינטראקטיבית, יש בה חומרים אותנטיים המעשירים את הידע התרבותי וההיסטורי של הלומד. הסטודנטים נדרשים לכתוב בעברית על תקופת ההעפלה, ולדון בכיתה בעברית על עלייה לארץ.

הלומדה השנייה שעובדתי, והצלחנו להעביר מתוכנה ישנה לתוכנת Web Page, נקראת 'מפות וערים' ובה מתוארים השינויים בגבולות הארץ לפני ואחרי קום המדינה. לכל מפה צורף טקסט קצר בעברית קלה המסביר את הסיבות לשינויים במפות. לשלוש ערים בישראל צורפו מפות, קטעי וידאו ותמונות הקשורות לערים וכן קטעים היסטוריים בעברית קלה.

כל קטעי הטקסט הוקלטו על פס-קול, כך שתלמיד יכול לקרוא ולשמוע בו-זמנית או רק לקרוא או רק לשמוע כפי רצונו. לאחר שימוש בלומדה ודיון בכיתה הסטודנטים נדרשים לכתוב על יישוב בארץ לפי בחירתם ולצרף תמונות וקטעי וידאו מתוך האוסף הפרטי של ביקור שלהם או של משפחותיהם ומכריהם בארץ. ולהכין אתר שלהם שמצורף ללומדה ומרחיב אותה. דבר זה מחזק מאוד את הביטחון העצמי של הסטודנטים בקשר ליכולת הביטוי שלהם בעברית.

מסקנות מהשימוש בלומדות

המשוב שקיבלתי מסטודנטים היה מעורב. חלק מסטודנטים נהנה משימוש בלומדות, בייחוד היו גאים באתרים שהם הכינו כאחת ממשימות הקורסים והוספתם ללומדה. סטודנטים אחרים טענו שהיה להם קשה במיוחד להכין אתרים. אך רובם אישרו

שהלומדות עזרו להם מבחינת השפה ובעיקר להבין טוב יותר את ישראל. חלק מהסטודנטים אף הביעו רצון לקבל משימות נוספות כאלה.

מובן שיש צורך לערוך משוב רחב וארוך יותר, כדי לבדוק מה אפשר לשפר וכן כדי לבחון אלו מטרות הושגו ואלו הושגו פחות. דומני שבכל המקרים הייתה התקדמות בהבנת השפה, אם כי קשה להעריך עד כמה. ודאי שהמטרה הראשית של העשרת הידע בתרבות הישראלית הושגה ביתר הצלחה.

החומרים החזותיים והקוליים, בייחוד האותנטיים, תרמו רבות להשגת מטרה זו. לעתיד מתוכננות:

✓ העברת הלומדות שהכנתי ללומדות Web Page

✓ יצירת לומדות נוספות

✓ יצירת לומדה שתקשר את כל הלומדות לתוכנית העשרה.

במסגרת החוג ליהדות אני מלמדת קורסים על

1. ספרות עברית בהקשרים של מסורת יהודית

2. התרבות הישראלית בארץ מאז קום המדינה

3. ירושלים.

בכל הקורסים האלה הסטודנטים נדרשים להכין אתרים לפי בחירתם, בהקשר הנושאים הנלמדים בקורס. חלק מהאתרים של הסטודנטים ראויים להיות מתורגמים לעברית קלה ולתרום להעשרת הידע על התרבות הישראלית.